

**ЭНЭТХЭГ ЯРУУ НАЙРГИЙН АМТ ҮНЭРИЙГ
ҮЛДЭЭХСЭН ГЭЖ²²⁵...**

Б.РИНЧЕН

Мянга таван зуу гаруй жилийн өмнө Энэтхэгт Галидаса гэдэг алдарт зохиолч гарч, түүний зохиол бүтээл нь одоо соёлт улс бүхний хэлэнд орчуулагдаж, дэлхийн уран зохиолын санд оржээ.

Галидасын насан төгөлдөр байсан тавдугаар зууны үес, Энэтхэгийн худалдааны хүмүүс, элдэв эрдэнэ, торго бөс, зааны соёо, элдэв үнэртэн амттан зүйлийг далбаат онгоцноо ачаад, их далайгаар аялан, баруун Европ тивд хүрч, арилжаа наймаа хийж, эртний их Ром улсын нийслэл Ром хотын ганган гоё хатагтай нар, тэр эрт дээр цагт Энэтхэгийн үнэртнээр биеэ сайхан үнэртэй болгож, Энэтхэг торго бөсийн зүйлээр чилгэр сайхан биеэ чимж байсан бол, монгол газар эртний Энэтхэгийн ховор сонин бараанаас гадна, Энэтхэгийн урлагийн зүйл, түүнийг бүтээх арга барил нь дэлгэрчээ. Эртний Ром улс хэдийн сөнөөд, гагцхүү хэл нь Европ зүгт шашин, шинжлэх ухааны зэрэг зүйлд латин хэл хэмээн XIX зууны үе хүртэл маш чухал үүрэг гүйцэтгэж ирснээр эртний Ром улсын бичиг судар зэрэг зүйлээс мянга таван зуу гаруй жилийн өмнө Энэтхэг улс, Европ, Ром улстай харилцаатай байсныг дундад эртний үес харилцаа тасарснаас хойш олж мэдсэн аваа, Монголчууд, тэр эртний харилцааг манжийн колоничлолд хүртэл, Энэтхэгийг сонирхсоор байсан тул, монголын уран зураг, уран баримал, уран цоолборлол, ардын хээ угалз, дуу хөгжим, уран зохиолд эртний Энэтхэгийн соёлтой харилцаатай байсан зүйл өдий төдий, өлзий утас, түмэн жаргалан, алхан хээ гэх зэрэг өнөөдөр ч манай ардын дунд ихэд дэлгэрч, монгол ардын хээ цгалз болсон зүйл, даруй Энэтхэг гарал үүсэлтэй бөгөөд, мянга таван зуу гаруй жил хэрэглэсээр монгол болсон, монголжсон зүйл болж, монгол ардын эртний соёлын өв уламжлалын зүйл болохоор барахгүй, монголчууд Сибирийн олон улс угсаатанд түгээн дэлгэрүүлжээ.

Энэтхэгийн бичгийн зохиол, аман зохиолоос монгол хэлэнд бууж, монгол болсон зохиол ч манай ардын аман зохиолд их бий. Энэтхэгийн яруу найргийн онол ч манай ардын аман зохиол нөлөө тусгал үзүүлсэн зүйл нарийн шинжлэн судлах монголч эрдэмтнээ хүлээсээр байгааг цухас тэмдэглэлтэй.

Бидний гарт буй бичгийн баримтаас үзвэл, арван долдугаар зууны сүүл, арван наймын эх хүртэл, Энэтхэгээс Гэснэ хааны алтан ширээний домог гэх мэт зохиолыг монгол болгож орчуулсан зүйлийг бодож үзэхэд, санскрид гэдэг Энэтхэгийн эртний бичгийн хэлийг монголчууд өрнө дахинд санскритын судалал бий болохоос хол өмнө судласаар ирсэн баримт олон гарна.

Баруун Европод Энэтхэг зохиолч Галидасын зохиолыг XVIII зууны сүүлээс орчуулан танилцацгаасан бол монгол бичгийн хүмүүс лав арван

²²⁵ Б.Ринчен “Марк Твений минь махы нь идэж дээ” эмхтгэн эрхэлсэн Г.Аким. 1991 он, 109-118 тал

дөрөвдүгээр зууны үеэс төвдөөр орчуулсан зүйлий нь үзэн сонирхож байсан гэдгийг баттай хэлж болно. Үүнд Галидасын «Үүлэн зардас» гэдэг яруу найраглалыг санскрид хэлнээс төвд хэлнээ (европоор Кашмирын гэдэг) Хачийн бандида их яруу найрагч Суманашри, төвдийн их хэлмэрч Жанчүбзэмү, Намхайсамбуу энэ гурван дуун хөрвүүлэгчид орчуулсныг тэр үеэс одоо хүртэл төвд хэл бичиг мэддэг монголчууд сонирхон үзэж, тэр үзсэнээ монголоор хэлэлцсээр ирсэн байна.

Чухам монгол бичигт «Үүлэн зардасыг» орчуулсан нь гэвэл, бидний мэдэхэд, XVIII зууны эхний хагасын сүүл хавьд төвдөөс орчуулсан нэгэн орчуулгыг Жанжаа Хутагт Ролбийдорж, Бээжинд хэвлэсэн монгол улаан шунхан Данжуурын хоёр зуун хорин тавдугаар ботид оруулжээ. Тэр данжуурт оруулсан орчуулгаас бас өөр эртний орчуулга ч байсан байж болзошгүйг Данжуурт Бодизарияавадарын эртний монгол орчуулга орсноор бодоход, Бодизарияавадарыг орчуулж байсан үеийн эртний монгол орчуулагч бичгийн эрдэмтэн, Галидасын тэр нэрт зохиолыг бас л андахгүй байсан нь мэдээж хэрэг.

Юу ч болсон, Галидасыг европ зүгийнхэн арван наймдугаар зууны сүүлээс нэрий нь сонсч, зохиолы нь европын санскридч эрдэмтний зуун алжаалаар олж сонирхсон аваас, монгол уншигч нар, тэр зохиолчийн нэрийг хүртэл бас монголоор орчуулан «Хар охин тэнгэрийн зарц» гэж нэрлэн хэлэлцэж, мөн Энэтхэг нэрий нь энэтхэг дуудлаганд их л ойрхноор Галидаса гэж нэрлэн хэлэлцэж «Үүлэн зардасыг» төвд монгол хоёр хэлээр үзэн сонирхсоор иржээ.

Орчин үеийн дэлхий дахины Энэтхэгч эрдэмтэн, санскридч эрдэмтэн цөм, эртний Энэтхэгийн дуун ухаан (оросоор лингвистика) сүрхий хөгжиж, Банини гэдэг Энэтхэгийн эртний хэл зүйчийн зохиосон хэл зүй, Дандин багшийн зохиосон яруу найргийн толь гэдэг яруу найргийн онолыг өндөр үнэлдэг үүнээ, тэр Банинийн хэлний зүй, Дандин багшийн яруу найргийн толийг монголчууд төвд монгол хоёр хэлээр үзэн судласаар хэдэн зуун жил болжээ. Үүнд: Галидасын «Үүлэн зардасын» хуучин монгол орчуулгыг үзэх хүн, Дандины яруу найргийн толийн монгол орчуулга барьж үзвэл, Энэтхэг яруу найргийн зүйрлэн дүрсэлсэн үг хэллэг зэргийг Энэтхэг яруу найраг судалдаг хуучин монгол яруу найрагч орчуулагч нар их хэрэглэж байсныг илэрхий үзэж болно. Жишээ нь, салхийг үнэр хөлөглөгч, үнэд хөлөглөгч (үнэд гэж олон үнэр гэсэн бөгөөд, ноход гэж олон нохойг, газад гэж олон газрыг хэлсэнтэй адил), зааныг хоёр уугч гэж, урдаар хошуугаараа нэг сорж, түүнийг амандаа тургижсорж уудгаар зүйрлэн нэрлэсэн нэр, уснаас төрсөн, уснаас ургасан гэж линхуя цэцгийг, зөгийг зургаан хөлт гэх зэргээр ёгт дүрслэл нэрээр зүйрлэн нэрлэсэн зүйл үлэмж бий.

Энэ дэвтэрт Данжуурын сүүлчийн шахуу ботид хэвлэсэн «Үүлэн зардас» гэдгийг тэр хэвээр нь сийрүүлэн хэвлэж, монголч эрдэмтний сонирхон үзэхэд зориулсан бөгөөд, гавж Эрдэнэпэл, монголч эрдэмтний анхдугаар их хуралд зориулан төвдөөс нь бас нэг орчуулга хийснийг хавсаргалаа. Эрдэнэпэл гуай Данжуурын тэр хуучин орчуулгыг шинжлэл судлал, монгол утга зохиолын судлалд оруулахыг санаачлан, хажуугаар нь бас өөрөө чингэж монгол судрын

үгээр дахин орчуулахдаа, нангиад (хятад) хэлнээс нөхөр Сагаражаваар бас нэг орчуулга хийлгэж хэвлэлд бэлдүүлснийг одоо нэгэн дэвтэр болгож, төвдөөс шинэ хуучин хоёр орчуулга, нангиадаас нэг орчуулга бэлдсэний дээр нь, миний бие 1943 онд Галигадаад (Оросоор Калькутта гэдэг хот) урлагийн магистр багш, хэл бичгийн ухааны доктор Гүмүдранжан Райн санскрид бангалын хэлээр нийтлэн, англи үргэлжилсэн үгийн орчуулга бадаг бүрд нь хадаж Сарадаранжан Рай тэмдэглэл хавсаргасан хэвлэлээс англи орчуулгыг баримталж, бас нэг орчуулга нэмж, Галидасын «Үүлэн зардасын» зохиолыг төвд, нангиад, англи гурван хэлнээс монгол болгосон дөрвөн монгол хувилбар орчуулгыг нэгэн дэвтэр болгож гаргалаа.

Англи үргэлжилсэн үгийн орчуулганд Энэтхэг эх зохиолын яруу найргийн зүйолэл хэллэгийг энгийн үгээр орчуулж, үнэр хөлөглөгч гэх мэтийг зүгээр салхи гэх зэргээр орчуулсан нь, Энэтхэг яруу найргийн тогтсон үгийг үл мэдэх хүнд хялбар дөхөм болгож, үг нэг бүрд түүний утгын тайлбар зүүхийг хэмнэсэн тул, монгол уншигч, англиас монгол болгосныг үзээд, төвдөөс тэр яруу найргийн нэрийг хэвээр монголчилж, түүнийг мэдэх уншигчид зориулснаас арай ойлгомжоор илүү дөхөм болох болов уу гэж үдшийн шөнөөр зав гаргаж, англиас монголчлохдоо Энэтхэг яруу найргийн зарим амт үнэрийг бас үлдээх юмсан гэж, ганц нэг газар хуучин монгол орчуулгын «Үнэр хөлөглөгч» гэх мэт нэрийг хэрэглэж, өөрийнхөө орчуулгад «Үүлэн зардас» гэж хуучин орчуулгын уламжлалыг баримталлаа. Эрдэнэпэл гуай, шинэ орчуулгандаа «Үүлэн элч» гэж орчуулсан нь мөн зүгээр боловч энэ тухай би өөрийн орчуулгад урьдын орчуулагчдын уламжлал ба сонин юм гэж бодлоо.

Галидасын энэ «Үүлэн зардас» буюу «Үүлэн элч» нь санскрид буюу манайхны бас самгарди гэдэг Энэтхэгийн эртний бичгийн хэлээр «Мегадутам» гэдэг нэртэй. Төвдөөр нь манайхан «Бринжи понья» гэж дууддаг бөгөөд эл яруу найраглал янаг амраг, бат журмыг магтан дуулсан сайхан дуулал юм.

Түүнээ нэгэн ягшас гэдэг хүмүүн бус, цөлөгдөн зовж, янаг ханиасаа хагацаад, цмар зүг, хайртай амраг ханийн байгаа нутгийн чиг нүүж байгаа нэг үүл хараад, тэр үүлээр элч зару болгож, хайртай ханьдаа захиа мэдээ хүргэх гэж, амраг сэтгэлийнхээ үг захиа хэлсэн үүнд, ханиасаа хагацаан мөрөөдөгч тэр ягшас, эзэн тэнгэр Гувирраа буюу манайхан Намсрай гэдгийн зарлигаар нэгэн жилийн хугацаагаар цөлөгдөж суухдаа, үүлний умар зүг нүүн явах замыг үүгээр түүгээр, ийм тийм газраар өнгөрнө. Тэнд үлдэнэ, тэнд хононо. Тэгж хүрнэ. Тэхэд нь тэр хайртай хань нь тийм байдалтай байх бий гэж сэтгэлдээ бодсоны нь энэ яруу найраглалд үзүүлжээ. Тэхдээ Галидаса, эртний Энэтхэгийн яруу найргийн үг найруулгыг сайн мэддэгээр үл барам, энэтхэгийн бүх сонин сайхан үлгэр домог, домог судлалд гардаг зүйлийг хэрэглэж, үлгэр домогт гардаг эртний Энэтхэгийн тэнгэр сахиус, баатар зоригтон, домогийн элдэв сонин явдлыг дурдан, түүгээрээ уншигчийн сэтгэлд тийм явдалтай адил явдал, тийм баатрын тийм түүх шиг юм байна гэдэг сэтгэгдлийг төрүүлэх яруу найргийн арга хэрэглэжээ.

Зохиолд нь хэдийвээр ягшас мэтийн хүмүүн бусын зүйл гаравч, үнэндээ тэдний үйл явдал, зовлон жаргал нь яг хүмүүн төрөлхтний үйл явдал, хүний л

зовлон жаргалыг үзүүлжээ. Тэр ягшасын хайртай, тэнгэрийн ягшас охин, амраг нөхрөө хүсэн мөрөөдөхдөө, нөхрийнхөө хайртай бялзуухайтай үг хэлэлцэн, нөхрөө цөлөлгөнөөс буцаж ирэх хүртэл үлдсэн хоног хугацаагаар цэцгээр тоолон бодож суугаа нь, бас Энэтхэг эмэгтэйн ёсоор хагацан гашуудсаны тэмдэг болгож, үсээ ганц гээг болгож сүлжээд, хайртай хүн нь буцаж ирээд, хагацан салсан гашуудлын тэмдэг болсон ганц гөрлөө гээгий нь задлаж, учран золгосны тэмдэг болгон, гашуудлыг тайлна гэж хүлээж суудаг нь, хүний л ёс шүү дээ, хайртай янаг сэтгэл, бат журамтайн л тэмдэг шүү дээ.

Эл яруу найраглалд үүлний явах зам дагуу газар орны байдлыг магтсан бадаг нь, эх орондоо хайртай тэр уран зохиолчийн эх орон, Энэтхэг нутгийнхаа сайхны нь магтсан магтаал шүү дээ.

Үүгээрээ «Үүлэн зардас» гэдэг яруу найраглал маш сонин сайхан бөгөөд, санскрид шүлгийн хэмжээ зохион байгуулалт нь:

--- / - u u / u u u / -- u / -- u /

байдалтай боловч, би тэр хэмжээгээр нь хийж хараахан амжил болсонгүй. Эхэнд нь толгой холбон бичээд, хожим хойноо тэр бүр завдсангүй, хэвлэл ч удаашрахаас болгоомжлов. Гэвч энэ нэг зохиолыг гурван хэлнээс дөрвөн орчуулга хийснийг манай авьяас билигт яруу найрагч нар, дур сонирхол нь хөдөлж, зориг нь бадарвал, монголоороо дахин бүр чадалтай сайхнаар найруулахад нь тус дөхөм болох асан бол уу гэж горьдон, тэгвэл хуучин монгол орчуулагч нар, одоо төвд, хятад, англи гурваас хир хирээрээ орчуулсан Эрдэнэпэл, Сагаражав бид гурвын махарсан маань, оросын яруу найрагчид, европ хэлнээс Галидасын зохиолыг оросоор найруулсантай адил, монгол хэдэн орчуулгаас нийлүүлж нэг сайхан монгол найраглал болоход тус дөхөм болоосой гэж хүсэн горьдоно.

«Үүлэн зардасыг» монгол судрын үгийн орчуулганд эх гэж орчуулдаг үг, эцэг эхийн эхээс гадна, судрын хэлнээ бас эмэгтэй гэсэн утгатайг энд дурдалтай.

ХИЛЭНТ ЭЗЭН гэж Галидаса, Гүвираа буюу манайхан бас төвдөөр Намсрай гэж нэрлэдгийг өгүүлжээ. Монгол бичигт Намсрайг бас Энэтхэгээр нь Гүвираа гэдэг бөгөөд ардын аман зохиолд Найман Намсрай шиг баян гэж хэлэлцдэг зүйр үг бол, Энэтхэгийн домог судлалд (оросоор мифология), Гүвирааг умар зүгийг эзлэгч баялгийн эзэн гэдгээс үндсэлжээ. Энэтэг зураач нар, Гүвирааг ганц нүдтэй, гурван хөлтэй, найман шүдтэйгээр дүрсэлдэг, үүнд монголчууд Намсрайг эрдэнээр бөөлжигч ам цагаан хулгана гартаа барьснаар дүрсэлж, тэр эрдэнээр бөөлжигч ам цагаан хулгана гэдэг нь, европын домог судлалд «Элбэгийн эвэр» (оросоор «рог изобилия») гэж европоос орчуулдагтай утга санаа нэгтэй зүйрлэл.

ГҮНЖИЙН УГААЛД АРИУДСАН МӨРӨН гэж, Энэтхэг домогт Жанага хааны гүнж, тэр мөрөнд бие угааснаар мөрөн нь ариун болсон гэсэн домгоос иш татжээ.

РАМЫН УУЛ гэдэг нь, Рамгири ч гэж бас нэрлэдэг байсан бөгөөд одоо Нармада голын эхээр Амрагудын хавьд буй Рамагар уул гэж үздэг байна. Үүний урд тэр Рамын уулыг Нагпур хотоос хойш байдаг Рамтек уул болов уу гэж

Вильсон гэдэг хүний бодсоныг сүүлчийн энэтхэг шинжээчин арай биш гэж үзжээ.

ЭРДЭНЭСИЙН ЭЗНИЙ ДАГАГСАД гэж Намсрайн дагуул, түүний эрдэнийг сахигч ягшасыг нэрлэжээ. Энэ зохиолд янагаасаа хагацсан ягшасыг тухайлан хэлжээ.

ХОРМУСТ ТЭНГЭР гэж монголоор энэтхэгийн Индра гэдэг тэнгэрийг нэрлэдэг нэр.

ГАЛАВ ЮҮЛҮҮЛЭХ ҮҮЛС гэж усаар галав бүлүүлэх үүл байх юм гэж энэтхэг домогт гардаг Бушгаравардага гэдэг үүлний нэр.

АЛАГА ЗОРИН ЯВАХАД гэж Намсрайн оршдог Алага балгас гэдэг үлгэр домгийн хот. Намсрайн нийслэлд үүлний зорин явахыг хэлжээ.

АЯНЧНЫ ЭХНЭР үсээ сөхөн харж нөхрөө хүсэн хүлээнэм гэсэн нь, Энэтхэгт бороо ордог үес аянчин хүн гэртээ буцаж ирдэг заншилтай тул, энэ шад шүлэг, олон хоног аянд явагч нөхрөө буцаж ирэх нь гэж эмэгтэйчүүд борооны үүл хараад хүсэн горьдох сэтгэл төрөхийг хэлжээ.

АВЬСАН гэж монголоор ахын эхнэрийг нэрлэдэг нэр. Үүнд ягшас үүлийг - миний эхнэрийг ахын эхнэрийн адил хүндтэг- гэсэн санаа нэвтрүүлжээ.

ЗААДАГА бялзуухайг энэтхэг домогт ус уудаггүй, хурын дусал шүүрэн ундалдаг гэдэг ажээ.

МАНАС НУУР гэж одоогийн Манасасаравара нуур. Хималайд бий.

БҮТЭГСЭД гэж энэтхэг үлгэр домогт гардаг нэгэн зүйл хүмүүн бусын нэр. Энэтхэгээр сиддхи гэдгийг монгол судрын хэлнээ бүтэгсэд, бүтээсэн гэж их дээрээс орчуулсаар ирсэн уламжлалтай билээ.

НИШИНГҮ гэж шүүсээр нь чихэр хийдэг нэгэн зүйл ургамал. Монгол нэр нь Энэтхэг гаралтай, оросоор сахарный тростник гэдэг.

ЗҮГИЙН ЗААН гэж энэтхэг домог судлалаас монгол судрын хэлний яруу найргийн нэрд орсон зүйл. Дөрвөн зүг зовхист байдаг найман их заан бий гэж Энэтхэг домог судлалд гардаг зааныг ингэж нэрлэдэг байжээ.

ХОРМУСТЫН НУМ гэж энэтхэг яруу найрагт солонгыг нэрлэдэг бөгөөд, хоёр гичир нь шоргоолжны бүтэн үүр тулдаг гэж хэлэлцдэг байжээ.

ВИШНҮ ТЭНГЭРИЙН ҮХЭРЧИН гэж хөх өнгөт Кришна тэнгэрийг нэрлэдэг ажээ.

СЭРТЭНТЭХ гэж дурлан тачааж, наалдах байдлын нэр. Монгол үсгийн дүрмийн толь гэдэгт зохиолч Шагж – тачааж халдан өдөөх гэж товч тайлбар хийжээ. Оросоор любовный флирт, игривость пред любовником (любовницей) гэж орчуулна.

АМРАГУДА гэж Виндья нурууны зүүн талд буй уул одоо Амарганда гэдэг.

ҮХЭЛГҮЙ ЭР ЭМ ХОЁР гэж эр эм тэнгэр. Тэдний нүдээр дээрээс доошоо үүлийг харахад, дэлхийн хөхөнд хөх дусал байгаа юм шиг үзэгдэнэ гэж зүйрлэжээ.

ТООМ гэж нарийн зам, гөрөөсний замын монгол нэр. Монгол бичигт уртатгалгүй бичдэг үүнийг ярианы хэлэнд тоом гэж о-г уртаар дууддаг.

МАРГАД гэж эрдэнийн чулууны нэр. Оросоор смарагд гэдэг нь, монголын маргад гэдэгтэй энэтхэгээс гарал нэгтэй нэр.

ГУРВАН САНСАРЫН ЭЗЭН гэж Шивыг хэлжээ.

ЭЗНИЙ ХООЛОЙН АДИЛ гэсэн үүлийн хөхөмдөг өнгөтэй тул Шива тэнгэрийн хоолойтой адил гэж зүйрлэжээ. Шива тэнгэр, энэтхэг домогт, далайг бүлэхэд хор дээшээ хөвөн гарсанд олон тэнгэр, амьтныг тэр хороос авран ууж үгүй хийнэ үү гэж Шива тэнгэрийг гуйсанд тэр хоры нь залгисанд хүзүү нь хөх болсон гэдэг домогоор үүлийн өнгийг зүйрлэжээ.

ЗААНЫ НОЙТОН ШИР барьж бүжих хүслий нь хангаад гэсэн үг бол, энэтхэг домогт Шива тэнгэр, үдэш нар жаргахад алсан зааны цустай улаан шир барьж хатан лугаа бүжиглэдэг үүнд, шингэх нарны туяанд улаан өнгөтэй болсон үүлийг Шива, зааны арьс гэж андууран шүүрч бүжиглэхэд нь, хатан, тэр нялцгай ширэнд дургүй тул, үүл шүүрэн барьсанд таашаан баярлана гэсэн санаа.

СКАНДА гэж дайны тэнгэрийн нэр. Бас Гүмара ч гэдэг. Энэтхэг домогт Шива тэнгэр дулаа галд хаясанд, тэр илч ихт дусалд галайхаан (галын хаан) тэсч ядаад, ганга мөрөнд хийсэнд Гиртиг гэж монгол сударт Энэтхэгээр нэрлэдэг бөгөөд монголоор бас Мичид одон гэдгийн зургаан дагинас, Ганга мөрний усанд орж байсан нь, тэр дулаас зургуулан нэг нэг хүүтэй болж, хожим тэр зургаан хүү нь нийлж, тогос унасан зургаан толгойтой, арван хоёр хөлтэй Сканды тэнгэр болсон гэж домогт гардаг бөгөөд Девагирийн хавьд скандын тахилын орон сүм байдаг.

ИХ ХАРЫН ОРОН гэж Шива тэнгэрийн тахилгын сүм, Үжжайнийн хавьд байдаг. Санскридаар махагала гэдгийг монголчууд бас Их хар гэж эртнээс орчуулжээ. Маха гэж их, гала гэж хар гэсэн үг. Европ зүгт санскриды нь дагуулж махагала гэдэг.

УМА гэдэг охин тэнгэр – Шива тэнгэрийн хатан.

ШИВЫН ЦАГААН БУХ гэж Шива тэнгэрийн хөлөглөдөг Нанди гэдэг нэртэй бух.

НАЙМАН ХӨЛТ ДОГШИН БУХ гэж энэтхэг домогт гардаг үлгэрийн амьтан.

ГИНАРИ гэж энэтхэг домогт морин толгойто, хүн биетэй амьтан. Гүвираа гэдэг Намсрайн хөгжимчин юм.

БАЛИ МАНГАС гэж гурван ертөнцийг эзлэсэн мангасын хаан. Тэнгэр нар түүнээс айж, Виншү тэнгэрийг дарж өгнө үү гэж гуйсанд, Виншү тарваган хүний дүрээр очиж, тэр мангасын хаанаас гурван алхам газар гуйгаад, зөвшөөрөхөд нь, наран болж хувилаад, нэг алхангуут дэлхийн дээгүүр алхан эзлээд, хоёр алхангуут тэнгэрийг эзлээд, гурав алхандаа мангасын хаан Балийн дээр нь гишгиж, там руу хийж дарсан гэж Энэтхэг домогт гардаг.

ШИВЫН ИНЭЭДЭМ гэж Энэтхэг маш цагааныг Шива тэнгэрийн инээдэм, намрын сар, гавар, (оросоор камфорагэдэг нь Энэтхэгийн габүра, монголоор гавар гэдгийг европ нар сунжруулан дууджээ) цан хүүрэгний цан, сувд, линхуа цэцэг, Айравада гэдэг цагаан заан, сүү, цаст Гайласа уул эдгээрийг ертөнцийн цагаан гэж хэлэлцдэг ажээ.

ИНДРАНИЛА гэдэг эрдэнийн чулуу, оросоор сапфир.

ГҮНДА ЦЭЦЭГ оросоор жасмин.

ХҮЙС гүн байдгийг энэтхэг эмэгтэй хүний маш сайхан нэг шинж гэж үздэг.

ЭСРЭН ТЭНГЭР гэдгийг оросоор бог Брама гэдэг.

Энэ модны нэрийг монгол сударт энэтхэгээс орчуулжээ. (Энэ тайлбар гаслангуй улаан мод гэдэгт хамаарагдана.)

ГАСЛАНГУЙ УЛААН МОД сайхан эмэгтэйн хөл хүрэхэд цэцэглэдэг гэдэг.

ГЭСЭР МОД, сайхан хүүхэн амандаа дарс балгаж цацахад цэцэглэдэг гэдэг домогтой.

ПИПА – хөгжмийн нэр. Оросоор лютия гэж орчуулдаг.

ШИВЫН ЗАНГ МЭДЭГЧ АМРАГИЙН ТЭНГЭР – зөгий хөвчит нумаа барин ирэхээс аюун эмээвч гэсэн нь, энэтхэг домогт амрагийн тэнгэр Шива тэнгэрийг тахил тавигийн зан үйл үйлдэж байхад үймүүлээд, Шива тэнгэр хилэгнэж, догшин нүдээр хармагц, нүдний гал нь янаг амрагийн дурлал тачаангуй хөдөлгөгч амрагийн тэнгэрийг хуйхлан шатааж орхисон. Тэгээр Шивын байгаа газар ойртохоос хулчийдаг болсон гэдэг домгоор зүйрлэн өгүүлжээ.

Амрагийн тэнгэрийг европт Амур, Купидон гэх зэргээр эртний грек ром домог судлалаас ишлэн нэрлэдэг болой.

АНЖИСЧИН БАЛАРАМА гэж энэтхэг домог судлалд Кришна тэнгэрийн бараан нөмрөгт ах байлдахдаа анжсаар зэвсэг хийдэг байжээ. Гүрү Банду хоёр эртний омгийнхныг байлдахад төвийг сахина гээд, архинд хэдий дуртай боловч, архи, Равади хатан хоёроо тэвчиж, усанд нь орваас хир хилинц нь арилдаг Саарасвади мөрний зүг зайлан одсон гэдэг.

СҮХТ РАМА гэж энэтхэг домогт хан язгууртныг өст дайсан бирман баатар, Байлдаанаа хан язгууртныг хядаж, цусаар нь таван нуур тогтоож, өвгөдөө түүгээр тахисан гэдэг домогтой бөгөөд, Банду Гүрү нарын байлдаанд банда нарт туслах гэж, Гайласа уулнаас тэр зүг яаран одохдоо уул сэтлэн гарсан гэж домогт гардаг.

ВИШНУ могойн орон дээрээс сэрэхийн үес гэж Энэтхэг домогт зуны их хурын улирлын үед Вишну тэнгэр их могой дээр хэвтэн нойрсоод, намар, хур бороо холдоход босдог гэдгээр хурын улирлыг зүйрлэн заажээ.

СРИГА буюу Шрига бялзуухай оросоор канарейка гэж нэрлэдэг бялзуухайн нэр.

Үүлэн зардас гэдэг яруу найраглалд Энэтхэг домгийн зүйлээс дурдсан зүйлийг уншигч нар, мөн эдгээр орчуулгаар дахин найруулан эвлүүлье гэх манай яруу найрагч нарт хэрэг болуузай гэж товч тайлбар хийлээ.

Жич тэмдэглэх нь, төвдөөс дахин орчуулга хийсэн Эрдэнэпэл гавж, энэ жил далан таван настай бөгөөд хуучин Далай Чойнхор вангийн хошууны хамжлагын гэрт Идэрийн голд төрсөн хүн бөгөөдтэр нутаг одоо Завхан аймгийн Их уул сумын нутаг болой.

Монгол Данжуурт «Үүлэн зардасыг» орчуулга хийсэн орчуулагч нарын намтар мэдээг хараахан нягтлан судлаж завдаагүй тул энд түр эс өгүүлэв.